

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Maksim Gorki'nin Artamatovlar Eserinde Rusya'da Sanayileşme

Industrialisation In Russia In Maxim Gorky's Artamatovs

Sevra Fırncioğulları*

Özet

Bu çalışma Rus ve Dünya edebiyatı içinde büyük yeri olan Maksim Gorki'yi genel olarak tanıtmaya ve yazarın *Artamatovlar* eserini sanayileşme bağlamında analiz etme amacı taşımaktadır. Gorki 68 yıllık yaşamına onlarca eser sığdırmış ve çoğunda yoksulluk, işçi sınıfı, Sanayi Devrimi, Bolşevik Devrimi, Çarlık Rusya'sı ve toplumu, toplumun ötekilerinin yaşam şartları gibi gerçeklikleri ele almıştır. Kendi biyografisini içeren eserler de kaleme alan yazarın söz konusu eserleri yine benzer öykülerle doludur. Zira Gorki, sekiz yaşında çalışmak zorunda kalmış ve çok kısa süre okula gidebilme olanağı bulmuştur. Çocuk yaşta çalışmaya başlaması ve yaşam şartlarının ağırlığı nedeniyle Gorki adını almış ve bu nedenle ilk proleter yazarı olarak tanımlanmıştır. Gorki'nin *Artamatovlar* eseri Rusya'da sanayileşme hamlesini tarihsel süreç içinde adım adım işleyen bir eserdir. Eserde fabrikatör bir ailenin yaşamı üzerinden Rusya'da sanayileşme olgusu, Çarlık rejimi ile Bolşevik Devrimi'ne kadarki süreç işlenmiştir. Yazar dönemsel değişimi ve toplumsal koşulları üç kuşak fabrikatör bir ailenin yaşamı üzerinden kurgulamıştır. Bu çerçevede çalışma söz konusu tarihsel değişimi ele alan eseri sanayileşme gerçekliği bağlamında analiz etmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Gorki, Sanayileşme, Kapitalizm, Bolşevik Devrimi, Edebiyat Sosyolojisi.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Doç.Dr., sevrafirinci@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1052-6092.

Atıf/Citation: Fırncioğulları, S. (2025). Maksim Gorki'nin Artamatovlar Eserinde Rusya'da Sanayileşme. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 93-107.

Geliş/Received: 07.12.2024

Kabul/Accepted: 23.01.2025

Abstract

This study aims to introduce Maksim Gorky, who has a great place in Russian and world literature, in general and to analyse the author's *The Artamanovs* in the context of industrialisation.

Gorky packed dozens of works into his 68 years of life and in most of them he dealt with realities such as poverty, the working class, the Industrial Revolution, the Bolshevik Revolution, Tsarist Russia and society, and the living conditions of the others in society. The works of the author, who also wrote his own biography, are full of similar stories. Gorky had to work at the age of eight and had found opportunity to go to school for a very short time. Due to his starting to work at a young age and the severity of his living conditions, he took the name Gorky and was therefore defined as the first proletarian writer. Gorky's *The Artamanovs* is a work that deals with the industrialisation move in Russia step by step in the historical process. In the work, the phenomenon of industrialisation in Russia, the Tsarist regime and the process until the Bolshevik Revolution are covered through the life of a factory owner family. The author has fictionalised the periodic change and social conditions through the life of a family of three generations of factory owners. In this framework, the study aims to analyse the work dealing with this historical change in the context of the reality of industrialisation.

Keywords: Gorky, Industrialisation, Capitalism, Bolshevik Revolution, Sociology of Literature.

Giriş

Bu çalışma Maksim Gorki'nin ünlü *Artamanovlar* eserinin Sovyet Rusya'da sanayileşme bağlamında analizini içermektedir. Söz konusu analiz dönemin sosyal ve politik şartlarını ortaya koyan, dolayısıyla ekonomi ve siyaset alanlarını doğrudan ilgilendiren edebi eser üzerinden bir sosyal gerçekliğin analizidir. Çalışmada yazarın *Artamanovlar* eseri sanayileşme bağlamında analiz edilmiş aynı zamanda yazarın yaşamöyküsü tanıtılmıştır. Ayrıca dönemin politik şartları, sosyal koşulları ve bu koşullar içerisinde yazarın duruşuna da yer verilmiştir. Çalışma bu bağlamda yazarın yaşamından biyografik izlekleri de ortaya koyarken Rusya'da Sovyet rejimi ile Çarlık dönemi arasındaki politik iklimi ortaya koyan edebiyat üzerinden sosyal gerçekliğin analizini içermektedir. Dolayısıyla söz konusu dönemdeki sosyal ve siyasi gelişmelerin kırılışlarını romanın karakter simgeleri üzerinden ortaya koymaktadır. Yazarın bakış açısı kadar dönemin gerçeklerinin de işlendiği *Artamanovlar* eserinde sosyalizmin en önemli deneyimlerinden biri olan Sovyet Rusya'daki yaşam şartları, yeni rejim denemesiyle değişen hayatlar ve değişimle birlikte ortaya çıkan insan trajedileri işlenmiştir. Çalışmada eser analiz edilirken simge karakterlerin anlam yükleri yorumlanmış dolayısıyla göstergebilimden yararlanılmıştır. Göstergebilim çerçevesinde romanda işlenen herhangi bir sosyal gerçeklik simgesel okumayı zorunlu kılar. Buna göre işlenen gerçeklik bağlamında her roman karakteri yer verilen gerçekliğin anlamıyla donanmış bir simgedir. Ve söz konusu simgeler olay örgüsü içinde kimi zaman birbirlerini tamamlayan kimi zaman dönüştüren bir yapıya sahiptirler. Bu doğrultuda zaman zaman iki zıt simge roman içinde karşı karşıya getirilir ve bu simgeler birbirini dönüştürüp yıkarak romanın ana mesajını ortaya koyar. Bu bağlamda eser incelenirken roman karakterlerinin anlam yükleri ve birbirleri üzerindeki dönüştürücü etkileri ile ortaya konularak simgesel bir okuma yapılmıştır. Ve bu yöntem kullanılarak romanın ana mesajı da ortaya konulmuştur.

1. Bir İnsan ve Yazar Olarak Maksim Gorki

Maksim Gorki, Rus ve Dünya edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir. Yazarın yapıtlarına bakıldığında sanayileşme, kapitalizm, sınıfsal eşitsizlikler, sosyalizm, Rus devrimi, yoksulluk gibi konuları kaleme aldığı ve eserlerinde temalaştırdığı söylenebilir. Yaşamı süresince oldukça zor yaşam koşullarından geçen yazar, beş yaşında öksüz kalmış ve sekiz yaşında çalışmaya başlamıştır. Bakış açısını, yaratıcılığını ve eserlerindeki güçlü betimlemeleri en çok etkileyen durumun anneannesinin şefkati, masallarıdır. Masalların etkisi kadar sekiz yaşında çalışmak zorunda kalmasıyla karşılaştığı zor hayat şartları da kurgu ve olay örgüsündeki betimlemelerinde güçlü etkiye sahiptir. Yaşamı mücadele ve yoksulluk içinde

geçen yazar, ilerleyen yıllarda Rusça'da acı anlamına gelen Gorki ismini kullanmaya başlar. Gerçek adıysa Aleksey Maksimoviç Peşkov'dur.

Gorki, çocuk yaşta çalışmaya başlamış, böylece işçi sınıfının yaşamını ve yoksulluğu doğrudan deneyimlemiş ve gözlemlemiştir. Bu gerçeklikler daha sonra onun eserlerinin ana teması haline gelecektir. Sadece birkaç ay okula gitme şansı bulan Gorki'nin "Çocukluğum", "Benim Üniversitelerim" ve "Ekmeğimi Kazanırken" gibi eserleri biyografik nitelikte olup kendi yaşamından kesitleri konu edinen yapıtlardır. "Gorki, yaşamını üç ciltlik olan özyaşam öyküsü olan "Çocukluğum", "Ekmeğimi Kazanırken" ve "Benim Üniversitelerim"de anlatır. Birçok kısa öyküsünde Gorki'nin kendi yaşamından sahnelere rastlanır" (Gorki, 2022: 5).

Kuşkusuz yazar kendi yaşamını anlatırken içinde bulunduğu toplumsal koşulları ve bu koşullar içinde karşılaştığı insanların yaşam trajedilerini de kaleme almıştır. Yazarın yaşamına bakıldığında çok büyük olanaksızlıklar içinde yetişen bir edebiyat dehası olduğunu belirtmek gerekmektedir.

"Beş yaşındayken babası öldü. Annesinin yeniden evlenmesinden sonra büyükannesi ve büyükbabası tarafından büyütüldü. Boyacılık yapan büyükbabasının işleri iyi gitmiyor, bu nedenle çocuğa kötü davranıyordu. Yalnızca anneannesinden şefkat görmüştü. Acılar içinde geçen çocukluğu ve gençliği nedeniyle daha sonra kendine Rusça'da acı anlamına gelen Gorki adını seçti. Çocukluğu yoksulluk içinde geçtiğinden ve gençliğinde hayatını işçilik yaparak kazandığından, Rus edebiyatında en büyük proleter yazar olarak kabul edilir (Gorki, 2022: 6).

Gorki'nin ilk romanı 1899'da basılan *Foma* adlı eseridir. Ancak toplumcu gerçekçilik akımı içinde anılan yazarın söz konusu akımı temsil eden en güçlü yapıtı *Ana* romanıdır ve 1906'da basılan bu roman, Rus Devrimi'ne adadığı en güçlü yapıt olarak bilinmektedir.

Gorki, edebiyat tarihinde toplumcu gerçekçi sanat akımı içinde yer alan en önemli isimlerden biri olarak kabul edilir. "Toplumcu gerçekçilik bir amaç uğruna ortaya çıkmıştır; halkın ve komünist hükümetin hedefleri ele alınarak edebiyatın bu yönde hizmet etmesi amaçlanmıştır. Kısacası, belli bir güdümlerle ortaya çıkan bu anlayış, edebiyatın gücünü kullanarak yeni devlet anlayışını ve komünist düzeni benimsetmeyi, halkı güdümlenmeyi ve yönlendirmeyi amaç edinmiştir" (Dinç, 2023: 16).

"Maksim Gorki'nin Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde yaptığı konuşmada özetlenen ilkelerden birisi, sanatın "eğitsel bir işlevle yüklü olduğu" ve "sosyalist bireyselliğin geliştirilmesinin bu edebiyatın ana amacı olduğu" ilkesidir (Kahraman'dan aktaran Dinç, 2023: 16).

Toplumsal gerçeklikleri tüm çıplaklığı ve derinliği ile işliyor olması ve toplumun gittikçe yozlaşan ve çürüyen yanlarına ayna tutması yazarın, sınıfsal gerçeklikleri ele alarak temalaştırmasının sonucudur. Farklı toplumsal sınıflardan yarattığı kahramanlar ile Gorki, toplumun gerçekliğini, bireylere sınıflar içinde biçtiği rolleri, bu roller içinde geçip giden trajik öyküleri konulaştırır. Trajediler, sınıfsal eşitsizlikler ve bunu yarattığı adaletsizlikler, farklı kahramanlar karşı karşıya getirilerek işlenir. Gorki'nin dehası acımasız yaşam şartları içindeki kişilerle refah içinde yaşamını sürdüren karakterleri olay örgüsü içinde karşı karşıya getirerek toplumsal gerçekliğin acı yüzünü resmetmesinde yatar. Kalemde yaşamın en acımasız, trajik ve sert tarafları, en yoğun duygular ve insani zayıflıklarla birlikte işlenir ve bunlar birbirine yakın duran gerçeklikler olarak resmedilir. Gorki'nin eserlerinde insanın karanlık yanıyla masumiyetini birlikte işlediğini ve öykülerinde bir araya getirdiğini belirtmek mümkündür. Yazarın işlediği gerçeklikler içinde en derin şekilde yoksulluğu ve yoksul sınıfları ele aldığı söylenebilir. Sınıfsal uçurumlara bağlı büyük insan trajedileri onun yapıtlarının neredeyse tümünde resmedilir. Bunun nedeni kuşkusuz çocuk yaşta çalışmaya başlaması ve bu toplumsal gerçeklikleri yaratan sınıflar içinde yaşamaya başlamasıdır. Yazar sanayi devrimiyle birlikte en yoksul kesim haline gelene emekçi kesimi işçi sınıfını, işçi ailelerini, toplumun içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve politik gerçeklikleri ele alır. Toplumsal gerçeklikleri yoksulluk içindeki hayatlar üzerinden aktarır ki bunlar çoğunlukla işçi sınıfından aileler ve kişilerdir.

Gorki, Çarlık Rusya'sındaki sınıfsal farklılıkları, ekonomik sıkıntıları, aile içi dinamikleri ve toplumsal değişim için zorluklarla ve cesaretle verilen mücadeleyi ele alırken işçi sınıfındaki insanların yaşam koşullarını ve günlük yaşamlarını gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme almıştır... Yazar, ekonomik yoksunluğun beraberinde sosyal yozlaşmayı da getirdiğini gözler önüne serer. Bu durumun sorumlusu olarak Çarlık sistemi ve kapitalizmi gösterir. (Dinç, 2023: 19, 20).

Yazarın eserleri genel anlamda toplumun değişim geçiren yönüne odaklıdır. Özellikle emekçi sınıf ve bu sınıfın içinde yer aldığı emek sermaye çelişkisi, yoksulluk gibi gerçeklikler eserlerinin ana konusudur. Buna bağlı olarak karakterleri de emekçi işçi sınıfından kişiler, yoksullar, toplumun ötekileri ve en dipte yaşamaya çalışan kesimlerden meydana gelmektedir. Bu hikâyelerde tüm klasiklerde rastlanan temel gerçeğe vurgu yapar. Bireyin ahlaki yükselişi, empati ve sevgi toplumda en dipte olan insanı bile çekip kurtaracak olan gerçekliklerdir.

En sarsıcı eserlerinden *Bosiyaklar*, toplumun görünmeyen, yaşamın en zor kıyılarında mücadele edenleri anlatır. Hiçbir yere ait olmayan ve hiçbir yere ait hissetmeyenlerin öyküleri anlatılır bu eserde. Yokluk veya yoksulluktan ötede yaşayıp giden hayatlardır bunlar... *Bosiyaklar*, yaşamın kıyılarında geçen çok çetin öykülerdir ve insanın maddi

manevi en diplerdeki halinde bile ışıldayan umudun hikâyeleridir (Fırıncioğulları, 2024: 47).

Gorki tanık olduğu ve bizzat yaşadığı yoksulluğun sorumlusu olarak Çarlık rejimi ile sanayi devriminin yarattığı kapitalizmi sorumlu tutar. Bu yönüyle politik fikirlerinin kendi yaşam koşullarından etkilenerek oluştuğunu belirtmek mümkündür. Bolşevik Devrimi'ni destekler ve Çarlık rejimine muhalif bir tutum takınır ve bu nedenle defalarca tutuklanır.

2. Sovyet Rusya ve Bolşevik Devrimi

Bilindiği gibi, Bolşevik Devrimi, Dünyanın ilk sosyalist devletinin kuruluş sürecinin başlangıcını tanımlayan tarihsel değişim noktasıdır. “Lenin önderliğinde 1917’de gerçekleştirilen Ekim Devrimi insanlık tarihinde önemli bir dönemdir. Ardından Çarlık Rusya’sı yıkılmış ve Sovyetler Birliği kurulmuştur” (Gökdeniz, 2016: 440). Devrim, sosyal, siyasal ve ekonomik birçok köklü dönüşümü önceleyen temellere dayanmış ve halk hareketi ile birlikte gerçekleşmiştir.

Dünyanın ilk ve en büyük Sosyalist Devleti olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurulmasına giden süreçte ekonomik ve siyasal temellerin atılmasını sağlayan, 1917 Rus Devrimi olarak da anılan Ekim Devrimi, Vladimir Lenin'in “ekmek, barış, özgürlük” sloganı altında gelişmiş bir halk hareketidir. 1905 Rus Devrimi'nin devamı niteliğinde olan bu İhtilal, öncelikle Rusya coğrafyasında Petrograd (Petersburg) şehrinde ilk kıvılcımlarını yaymaya başlamış daha sonra ise tüm Dünya'nın kaderini değiştirecek 20.yüzyılın en önemli siyasal ve toplumsal olaylarından biri olarak kabul edilmiştir (Armaoğlu, 1999: 71).

Bolşevizm'i ortaya çıkaran sosyal, ekonomik, siyasal, küresel birçok neden bulunmaktadır. Ancak devrimin ortaya çıkış sürecinde en etkili olan durum sanayi devrimi sonrası Marks'ın geniş kitlelere yayılan fikirleri ve ideolojisidir. Marksizm güçlü bir ideoloji olarak ortaya çıkmış ve neredeyse dünyadaki tüm ülkelerde yankı bulmuştur. Farklı ülkelerin aydın kesimleri ideolojinin imkânı üzerine konuşmaya, düşünmeye ve yazmaya başlamıştır. Benzer bir süreç Rusya'da da ortaya çıkmıştır. Marksizm Rusya'da oldukça etkili olmuş böylelikle Bolşevik devriminin tohumları bu coğrafyada yeşermeye başlamıştır.

“XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da Marksizmin ortaya çıkması, Rus aydınları arasında bu ideolojinin geniş bir şekilde yayılması sonucunu doğurmuştur. Nitekim 1898'de Rusya'da Marksist nitelikte Sosyal Demokrat İşçi Partisi kurulmuş ve daha sonra bu parti, örgütlenme biçimi hususundaki anlaşmazlıktan dolayı, Bolşevik ve Menşevik olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrılığa karşın her iki grup da içerden ve dışarıdan Rusya'da Marksist akımın güçlenmesi için yoğun faaliyette bulunmaya

başlamışlardır. Bu faaliyetlerin sonucu olarak, Menşevik Troksky'nin önderliğinde 1905 yılında Petersburg'da bir ayaklanma çıkarılmış ve bu ayaklanmanın neticesinde Petersburg ve Moskova'da İşçi Sovyetleri kurulmuştur” (Sander, 1989: 389).

Bolşevik Devriminin gerçekleşmesi Çarlık Rusya'sında Devrimi destekleyenlerle muhafazakârlar arasında uzun bir mücadeleyi beraberinde getirmiştir. Ancak Rusya'da Bolşevizm, özellikle Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sonucunda oluşan açlık ve sefaletin sonucuyla birleştiğinde büyük bir halk hareketine dönüşmüştür. Bunun temelinde bu süreçteki iş gücünün etkisi büyüktür. Bu dönemde Rusya'da askere alınan bir kesim çiftçi ve köylü haricindeki kesimin büyük bir kısmı fabrikalara işgücü olarak girmiştir.

Bu dönemde köylerdeki insan gücünün bir kısmı cephe gerisine giden kısmı haricindeki kesim gerisi makine üretimine girmiştir. Fabrika üretimiyle değişen yaşam şartları büyük bir yoksulluğu ve sefaleti ortaya çıkarmıştır. Ağır yaşam şartları içinde halkın büyük bir kesiminde yönetime yönelik bir öfke ortaya çıkmaya başlamıştır. Halkın bir kısmı cephe gerisinde savaşa sürülmüşken bir kesimi fabrikalarda ağır çalışma ve yaşam koşulları içinde savaş vermekteydi. Halk tüm bu yoksulluk, sefalet ve savaşın sebebi olarak Çarlık yönetimini sorumlu tutmuş ve bu dönemde halk tabanında yönetime karşı büyük bir öfke oluşmuştur. Bu doğrultuda savaşın kazanılmasının ve yoksulluğun son bulmasının yolunun Çarlık rejiminin bitirilmesiyle mümkün olacağına dair bir inanç doğmuştur. Bu muhalif dalga Bolşevizm'i besleyen en büyük güçlerden biri olmuştur. “Fabrikalarda, bazı asker birliklerinde ve bilhassa ‘intelligentsiya’ (entelektüeller) arasında ihtilalcı ruh gelişmiştir. Herkeste harbin kazanılması için, mevcut rejimin yıkılması lazım geldiği düşüncesi yerleşmeye başlamıştır. Çünkü herkes bir değişiklik arzu etmekte ve bunun da ancak bir ihtilal ile mümkün olacağına inanmıştır” (Kurat, 1987: 433).

Başlarda Bolşevik Devrimi'ni yürekten desteklediğini söylemek mümkündür. “Rus edebiyatında sosyalist realizm akımını başlatan, Sovyet yazarı Maksim Gorki (Aleksy Maksimoviç Peşkov, 1868-1936) Makar Çudra (1892), Çelkaş (1894), Şahin Türküsü (1898), Kocakarı İzergil (1895), Fırtına Habercisi (1901) gibi romantik eserleriyle adını ilk kez edebiyat çevrelerine duyurmuştur. Daha çok Sovyet dönemi eserleriyle tanınsa da Gorki, genç bir yazarken, 1905 devrimi öncesinde, Rus toplumunu uyanışa ve baş kaldırmaya davet eden, insanlara umut aşılayan, hümanizm dolu bir dizi romantik eser kaleme almıştır” (Parer ve Öztürk, 2021: 59).

Gorki'nin devrim için gerçekleşen ayaklanmalarda erzak ve teçhizat temininde doğrudan yer aldığı bilinmektedir. “Bolşevizme olan desteği bununla kalmaz, kalemi ve yayıcılığı ile de devam eder. “İleride 1905 Devrimi'nde önemli bir rol oynayacak

olan *Bilgi* isimli bir yayınevi kurar” (www.wikipedia.org). Bolşevik Devrimi sonrasında Stalinist baskının artışı ile birlikte devrime bakışı değişir ve yaşamını Rusya’da geçiren yazar, bu süreçte hep devrim öncesi süreci konu edinen eserler kaleme alır. Onlarca sayıda eser kaleme almış olan yazarın Rusya’da sanayileşme olgusunu ve Bolşevik Devrimi’ni kuşaklar üzerinden betimlediği en etkili eserlerinden biri *Artamanovlar*’dır. *Artamanovlar*, yazarın sanayileşme hamlesinin Çarlık Rusya’sında başladığı süreçten Bolşevik Devrimi’ne kadar ki serüvenini anlatan oldukça geniş yapıtlarındandır.

3. Gorki’nin Artamanovlar Eserinin Sanayileşme Bağlamında Analizi

Maksim Gorki’nin *Artamanovlar* eseri Rusya’da sanayileşme sürecinin kuşaklar boyu süren değişimini konu almıştır. Romanda üç kuşak boyunca Artamanov ailesinin kurduğu fabrika ve bu süreçte ülkede yaşanan sosyal ve politik değişimler, ailenin yaşantısı içinden kurgulanmış bir öyküyle anlatılır. “Eserde üç kuşak Artamonov ailesinin yaşamı ekseninde 1861 yılında toprak köleliğinin kaldırılmasından 1917 Ekim Devrimine kadar geçen süre boyunca toplumsal hayattaki değişiklikler anlatılmaktadır” (Gürsoy, 2019: 91).

Sanayi en genel tanımıyla makineye bağlı büyük kitlesel üretim olarak tanımlanmaktadır. Dünya tarihinde bunun başlangıcı Ortaçağın sonları ile 18. yüzyılın başları olarak bilinmektedir. “Kömür ve buhar kuvvetine dayanan makineleşme, işbölümünde ihtisaslaşmaya yol açmış ve böylece büyük sanayi devrimi dünya ekonomisinde yerini almıştır” (Koç, 2017: 4)

Sanayileşme bilindiği gibi üretimde makineleşmenin ortaya çıkması sürecidir. Sanayileşmeye bağlı kapitalist üretim sistemi ise bu durumun kapital üzerinden artması yüksek karlılık bırakacak şekilde gittikçe büyüyerek yayılmasıdır. Sanayileşmede bu makineleşmeyle gerçekleşen toplu üretim kaçınılmaz olarak toplu tüketimi zorunlu kılmakta, ikisi arasında büyüyen ve yayılan kar marjına dayalı bu üretim döngüsü ise kapitalizm denilen yeni bir ekonomik sistemi tanımlamaktadır. Bu sistem toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik tüm dengelerine ve değerlerine etki etmektedir. “Sanayileşme, bir bölgede sanayi etkinliklerini ön plana çıkarmak için yapılan sosyal, ekonomik ve mühendisliğe ilişkin çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır” (Kaya, Şenel, Koç, 2018: 1).

Artamanov ailesi kasabaya gelen varlıklı bir ailedir ve boş topraklar üzerinde bir fabrika kurma hayalindedir. Taşraya ilk geldiklerinde köy halkı tarafından dışlansalar da zamanla kasabalıların sevgisini ve saygısını kazanmış ve hayal ettikleri gibi fabrikanın temelini atmışlardır. İlerleyen süreçte fabrikasında köylüleri çalıştıran *Artamanovlar* fabrikanın temelleri ile birlikte işçilerin barınakların yapımını da üstlenirler. Sanayileşmenin ilk biçiminin

tanıtıldığı süreç henüz Rusya'da Çarlığın hâkim olduğu dönemdir ve bu dönemde aristokrasi sanayileşmede oldukça belirleyicidir.

Artamanovlar, taşradan gelen ve fabrikasyonun ilk adımını atan köylülerdir. Zamanla fabrika kurulduktan sonra bölgenin işverenleri ve aristokratları haline gelirler. Bilindiği gibi sanayileşmenin merkezi İngiltere'de endüstrileşme hamlesi tüccarların güçlenmesi ve burglarda küçük atölyeler kurması ile başlamış dere beyden kaçan köylüler burada emeklerini ilk işverenler olan tüccarlara satmaya başlamıştır. Rusya'da durum bundan farklı olarak taşralı ve Çarlığa bağlı bir ailenin fabrikası kurması ile öyküleştirilmiştir. Bu çerçevede Rusya'daki sanayileşmenin İngiltere'de görülen kapitalizmin karakterinden farklı özelliklerle ortaya çıktığını belirtmek mümkündür. “Gerschenkron’un deyişiyle geç endüstrileşen ülkeler arasında 1890 yılından başlayarak giren Rusya’nın endüstrileşmesi, Sanayi Devrimi’ni gerçekleştiren İngiltere, Fransa gibi ülkelerdeki endüstrileşmeyle aynı çizgiyi izlememiştir (Gerschenkron, 1962: 354).

“*Artamanovlar*’ın fabrikası kasabanın nüfusunu giderek arttırıyordu... Artamanov, giderek daha sinirli, daha çok bağırıp çağıran bir adam olmaya başlamıştı. Ama para, burnunu havaya kaldırmadı hiç. İşçilerle sıkı fıkıydı. Dügünlerde dünür, doğumlarda isim babasıydı hep. Bayramlardaysa, yaşlı dokumacıların oturup uzun uzun konuşmaktan gülüşmekten hoşlandıkları yakın bir dost. İşçiler fabrikayı iyice benimsemişlerdi. Ekilmeyen topraklarla, orman yangınlarının çıplak bıraktığı alanlara keten ekilmesini önermişler, Artamanov’la birlikte köylüleri razı etmişlerdi. Yaşlıca işçiler, yakın dostluk kurdukları, kendilerinden biriymiş gibi al takke ver külah oldukları patronlarıyla gurur duyuyorlardı. Akıllı, şanslı bir köylüydü patronları. Gençlere onu gösteriyorlar, “işte bu köylüden örnek alın” diyorlardı.

Artamanov, işçilerle kurduğu bu yakın ilişkiyi, oğullarına örnek gösteriyor, “köylüler ve işçiler kentlilerden çok daha akıllıdır,” diyordu.” (Gorki, 1977, 73, 74).

Artamanov ailesinin en yaşlı üyesi İlya fabrikanın kurucusu ve sahibiydi. Ancak fabrikasını kurduğu ilk andan itibaren işçileriyle güçlü bir bağ kurmuştu. İşçi patron ilişkisi sadece para ve ücret üzerinden biçimlenmiş değildi. İlk kuşak Artamanov, İlya ile fabrika kurulmuş ancak İlya bölgede salt işçilere ücret veren bir patron olarak kalmamıştı. İşçilerin vaftiz babası, isim babası, işçileriyle yemek yiyen onlara ziyafet çeken kasabanın sevilen ve örnek gösterilen kişisiydi. İlya karakteri, bilinen emek sermaye çelişkisindeki burjuva tanımı içine sığmayan, çalışanları ile organik ve duygusal bağlar kuran, onları sömüreceği kişiler olarak değil, bağ kurabildiği, birlikte ürettiği, üretime kattığı bireyler olarak gören bir patron tipidir.

Herkes hayrandı ona. Şen şakrak haline, alçak gönüllüğüne hayrandı. Ve kendisi, bunun farkındaydı. Böyle sevilen bir adam olduğunu düşünmek, bir fıçı biradan daha çok sarhoş ediyordu onu... Nikola Yortusunda, Artamanov güzel bir yemek verdi işçilere... Patron ailesi ve birkaç konuğuyla, yaşlı dokumacıların masasında oturuyordu” (Gorki, 1977: 87, 88).

Fabrikanın kuruluşundan sonra Artamanov ailesi bölgenin en zengin, en saygın ve en sevilen ailelerinden biri olur. Ancak bu durum ilk kuşakta belirgin olarak yaşanan bir gerçekliktir. Köylü kurulan duygusal bağlar, toprağa saygı, doğayla kurulan organik bağ ve bu çerçevede oluşan vahşi kapitalist karakter içermeyen üretim anlayışı ağırlıklı olarak ilk kuşak *Artamanovlar*'da görülür.

Zamanla *Artamanovlar*'ın özellikle ikinci kuşak üyelerinden bazılarında görüş ayrılıkları ve yaşam biçimleri açısından çok ciddi farklar ortaya çıkmaya başlar. Ailenin ortanca oğlu Aleksî gittikçe değişmeye ve oldukça pahalı bir yaşam biçimini benimsemeye başlar. Bu durum Gorki'nin kaleminden bir sonradan görmelik belli bir sınıfın yaşamına özenme şeklinde anlatılır. Yazar, ailenin bazı üyelerinin parayla olan sağlıksız ilişkisini ve hırslarını bu şekilde betimlemektedir.

“Aleksi, bir hayli değişti. Başkalarına karşı daha nazik, daha anlayışlı davranıyordu artık. Gerçi aynı zamanda, daha bir aceleci, daha bir sabırsız olmuştu. Şaka yapıyorum diye, iğneli sözler söylüyor, kahkahalarıyla çevresindeki herkesi kamçılıyordu sanki. Piyotr Artamanov, Aleksî'nin fabrikaya karşı tutumunu değiştirmesine de üzülüyordu... Gözünü hırs bürümüşü. Bir de garip bir mülkiyet tutkusu edinmişti. Kibar beylerin kullandığı eşyalardan hoşlanıyordu artık... O kaba köylü görünümünden eser kalmamıştı (Gorki, 1977: 102).

Fabrikanın ilk kurulduğunda canla başla çalışan ve patronlarını çok seven köylüler de değişmişti. Artık fabrika içindeki o güven ve huzur ortamı ortadan kalmış, işçileri bir bıkkınlık sarmış, kimileri yeni filizlenen işçi devrimine destek olmak üzere toplantılar düzenlenmeye başlamıştı.

Giderek daha güçsüz, daha isteksiz çalışıyorlardı sanki. Artık o köylü çalışkanlığını, tuttuğunu koparırlığını yitirmişti işçileri. Kadın gibi dırdır etmeye, buluttan nem kapmaya, burunlarından kıl aldırılmaz olmaya başlamışlardı. Güvenilir olmaktan çıkmış, sorumluluk tanımaz olmuştu hepsi. Kimsenin umurunda değildi fabrika. Herkes kendi çıkarını kolluyor gibiydi. Oysa yıllar önce, babasının günlerinde, bütün işçiler birlik içindeydi. Bir aile gibiydiler. Şimdiki gibi içmez, sövüp saymazlardı. Burunları böyle havada değildi... Şimdi daha canlı daha güvenliydi işçiler. Küçük dağları kendileri

yaratmış gibi davranıyorlardı... Birbirlerine karşı da dostluk beslemiyor, şaşılasi bir çekememezlik içinde onun bunun kuyusunu kazmakla uğraşıyorlardı (Gorki, 1977: 175, 176).

Artamanovlar'ın ikinci ve üçüncü kuşağında değişen sadece Aleksî değildi. Piyotr'ın oğlu İlya yeni yeni biçimlenen ve ülkede birçok değişime neden olan işçi hareketine ilgi duymakta, babasının yerinde olacağını düşünmek ona dehşet vermekteydi. Sosyalistlere katılmıştı ve üniversite eğitimine devam ediyordu.

İlya, hiç umursamadı babasının sözlerini. Ve neden fabrikatör, ya da herhangi bir kuruluşun sahibi olmak istemediğini açıklamaya çalıştı. Bir on dakika kadar uzun uzun konuştu. Öyle sözler söylüyordu ki, babası gerçeğin kırıntılarını gördüğünü yadsıyamadı anlattıklarında. Ama bu düşüncesini yalnız kendine söyledi ve öyle suskun dinledi ki oğlunu...

Bastonunu fabrikaya doğru salladı baba ve "İşte" dedi. "İşte senin doğrun! Büyük baban başlattı bu işi, baban hayatını fabrikaya koydu. Şimdi sıra senin. Sonra oğlunun, sonra torununun, sonra onun torununun! Bu işin sonu yok. Ne demek istiyorsun sen, ben çalışıp didineceğim, sen de hazır para yiyeceksin? Öyle yağma yok! Başkasının emeğini sömürmemek gerek diyen sen değil miydin? ... (Gorki, 1977: 210, 211).

Ülkede devam eden çalkantılar sonrası sosyalistler güçlenmeye başlar ve ardından devrim gerçekleşir. Tüm yaşamını fabrikaya adanmış olan *Artamanovlar*'ın en büyük oğlu Piyotr her şeyden habersizdir. Oğlu sosyalistlerle hareket etmiş fabrika içinde de bazı işçi hareketleri baş göstermiştir. Ancak ülkede böyle büyük bir değişimin olacağına Piyotr hiçbir zaman inanmamıştır. Sovyet Devrimi gerçekleştikten sonra evinde hasta yatan yaşlı patron gelen askerlerin sesini duysa da ne olup bittiğini anlayamamıştır.

Arada bir ve giderek sıklaşan aralıklarla, Piyotr Artamanov, evde garip gürültüler duyuyordu. Bazı yabancılar odasına giriyor, ona bakıyor, bir şeyler konuşuyorlardı.

Piyotr Artamanov, onların gürültülü konuşmasını anlamaya çalışıyor, ama yalnız Natalya'nın acınası ağlamalarını duyuyordu.

"Sizde insaf yok mu," diyordu Natalya. "Neden böyle yapıyorsunuz? Bu evin sahipleri içinde –bizler mal sahibiyiz! Hiç olmazsa bırakın kocamı bir yerlere yerleştireyim. Kazaya gitmesi, doktorlara görünmesi gerek... Bırakın onu götürüyüm..." (Gorki, 1977: 384).

Oldukça yaşlanmış olan ve etrafındaki olayları netlikle anlamlandıramayan Piyotr Artamanov bahçıvanının bahçede askerlerle konuşmasına tanık olduktan sonra durumu kavramaya başlar. Devrim gerçekleşmiş, iş yeri ve tüm ailesi dağılmıştır. Artık kendine ait ne bir evi ne de fabrikası vardır, işin kötüsü ailesinden hiç kimse de kalmamıştır.

“O askerın ne işi var burada?”

“Savaş var.”

Durdu, durdu, “Düşman çok yakında mı yani? Diye sordu Artamanov.

“Bu savaş sana karşı yapılıyor Bay Piyotr.”

Artamanov Fabrikalarının sahibi ve en büyük patronu, “Şakayı bırak” diye çıkıştı bahçivana. Sen kim oluyorsun da benimle alay ediyorsun koca moruk!”

“Bu son savaştır Bay Piyotr,” diye cevap verdi Tikon Vialov. “Başka savaş olmayacak. Benim kim olduğuma gelince, sen neysen, ben de oyum. Eşitlik var. Hem şakanın zamanı olmadığını bilecek kadar da yaşıyım.

Tikon Vialov’un onunla alay ettiği apaçık ortadaydı. Şimdi de, kerevetin ucuna oturmuş, şapkasını bile çıkarmamıştı koca Artamanov’un önünde. Dışardan, kalın sesli birilerinin kesik kesik buyruklar yağdırdığını duyuyordu.

“Saat sekizden sonra, sokağa çıkmak yasak!”

“Karım nerde?” diye sordu Piyotr Artamanov.

“Çöplüklerde ekmek aramaya gitti.”

“Ekmek de çöplükte aranır mıymış? Ne demek istiyorsun sen?”

“Ne demek isteyeceğim, ekmek dediğin taş mı ki orda burada bulasın?”...

...

“Evden attılar seni.”

“Miron’u?”

“Onu, da hepinizi”

“Ama... Yakov?”

“O çoktan beri ortalarda yok.”

“İlya nerde?”

“O, yenilerdenmiş duyduğuma göre. Doğrudur. Çünkü sen hayattasın... Öyle olmasa sen hayatta kalmazdın... Neyin var neyin yok aldılar elinden işte”... (Gorki, 1977: 388).

Devrimden sonraki durum yaşlı Artamanov tarafından anlaşılammıştır. Karısı ve etrafındakiler ona olanları açıklamaya çalışsalar da kendisi yaşananlara bir anlam verememektedir. Yorgundur, açtır ve karanlığın içindeki gölgelerden olup bitenlere dair bir şeyleri anlamlandırmaya çalışmaktadır. Ancak kötü bir şey olduğunu ve çok daha kötüsünün geleceğini hissetmektedir. Karakterin kendini karanlıkta aç ve yorgun duyumsamasıyla sonlanan roman, ana mesajını da burada ortaya koyar. Devrim eşitlik iddiasıyla gerçekleştirilmiş olsa da istenen sonuca ulaşılammıştır.

“Vialov, kalktı, kapıya gitti ve yıkılırcasına karanlığa attı kendini. Piyotr Artamanov, heyecan, açlık ve yorgunluktan başka hiçbir şey duymuyordu. Bahçedeki üç ışık şeridini iri bir gölgenin kestiğini gördü. Gözlerini kapadı, korkunç bir şeyin olmasını bekliyordu artık.

“Bir şeyler buldun mu?” diye sordu Vialov birine.

“Buncacık.”

...

Natalya ona yaklaştı, eğildi, “Oh Tanrıya şükür” dedi.

“İşte Vialov” diye bağırdı Pityotr. “Bütün suç bunda” Rahat bir göğüs geçirdi. “Cimri, açgözlü bir kadındır o. Beni de kendine benzetti! Daha da geçerli bir kanıt ortaya atan savcı tavrıyla, “Kardeşim Nikita da onun yüzünden mahfoldu. Biliyorsun, gözünle gördün...”

Soluğu tükendi. Karısının bu sözlerden alınmadığını, korkmadığını ve de bir damla gözyaşı dökmediğini görmek şaşırttı onu. Natalya, titreyen sesiyle kocasının saçlarını okşadı. Korku ve şevkat dolu bir sesle, “Ssst!” dedi. “Bağırma. Düşmanlar yanı başımızda”

“Karnım aç...”

Natalya eline bir hıyar ve bir parça ekmek tutuşturdu. Hıyar ılıktı. Ekmek, hamur gibi yapıştı ellerine.

“Bu ne?” dedi Piyotr. Şaşırmıştı. “Bana bunu mu veriyorsun?”

“N’olur yavaş konuş. Tanrı aşkına” diye fısıldadı Natalya. “Hiçbir yerde yiyecek yok! Yoksul askerlere bile...”

“Bana bunu mu veriyorsun? Geçirdiğim bütün korkuların, çektiğim acıların, size yaptıklarımın karşılığı bu mu?” Ekmeği elinde tartar gibi salladı, susmuyor, bir şeyler mırıldanıyordu. (Gorki, 1977: 393, 394).

Ana karakter Piyotr Artamanov’un devrimden sonraki durumu anlamaması, ısrarla reddetmesi, anlamak istememesi dönemin toplumsal koşullarının bir görünümüdür. Sosyalist devrimi kabul etmeyen bir kesimin varlığını ortaya koymaktadır. Fabrika sahibi *Artamanovlar*’ın bir anda tüm mülklerini yitirmeleri, ülkede yaşanan devrim ve mülkiyet eşitliğine dair gizil bir eleştiriyi içinde barındırmaktadır.

Sonuç

Üç kuşak bu fabrika için çalışmış ve emek vermiştir. Bir anda her şeyin yok olup gitmesi yani sosyalist devrim ellerindeki tüm bu emeği yok etmiştir. Eşitlik adına bir mücadele verilmiş ancak adalet gerçekleşmemiştir. Yazar üç farklı kuşak içinde özellikle ilk kuşak ile son kuşak

arasındaki farka değinerek toplumsal değışimi aktarır. Çarlık Rusya'sında fabrikasını kuran ilk kuşak Armanatov ailesi, toprağa, emeğe ve emekçiye saygısı olan bunlarla bağını koparmamış kişilerden meydana gelmektedir. İkinci kuşak ki burada Aleksiy karakteri ile aktarılmaya çalışılan bir yozlaşma söz konusudur. Gereksiz yere tüketen, pahalı giysiler ve lükslerle çevrelenmiş yaşamı ile Aleksiy, sanayileşmenin emekten iyice koptuğu, daha vahşi bir karaktere büründüğü toplumsal süreci simgelemektedir. Bu yönüyle ikinci kuşakta başlayan yozlaşma, emekçi sınıflar ve ailede savaşa tanıklık eden üçüncü kuşak kişiler tarafından muhalefete neden olur. Ailenin üçüncü kuşağı Bolşevik Devrimi'ni desteklemektedir. Sanayileşmenin başladığı Çarlık Rusya'sında ilk makineleşme doğa ve insandan kopuk değildir. Ancak sonrasında bir yozlaşmanın gerçekleştiği, emekçiden, emekten kopan, doğaya ve toprağa saygısını yitirmiş yeni bir toplumsal düzenin oluşmaya başladığı Aleksiy karakteri ile belirtilmiştir. *Artamanovlar*'da üçüncü kuşağın bu yozlaşmaya muhalif tutumu ki bu da torun İlya karakteridir; İlya, Bolşevik Devrimi ile sonuçlanan yeni bir dönemin toplumsal düzenin simgesi olarak çizilmiştir.

Romanda oldukça adil ve dengeli bir şekilde üretim sürecine katılan ailenin yozlaşması ve sonrasında sosyalist devrim ile her şeyini kaybederek sonlanması aktarılmıştır. Ancak gizil bir eleştiri de söz konusudur. Adaleti ve eşitliği getireceği söylenen devrim yine herkese karşı eşit ve adil bir durum yaratmamıştır. İnsana ve emeğe saygılı olan ilk kuşak *Artamanovlar* da ikinci kuşak da devrim gerçekleştikten sonra sefalet, yoksulluk ve açlıkla karşı karşıya kalmıştır. Burada yazarın Bolşevik Devrimi'ni eleştiren bir tutumu olduğunu söylemek mümkündür. Eserin ana mesajında yazarın vurgulamaya çalıştığı gerçeklik de bununla ilgilidir. Devrim öngörüldüğü gibi adalet ve eşitliği getirememiştir. Burada tüm klasik eserlerde vurgulanan bir gerçekliğe işaret edildiğini de belirtmek gerekmektedir. Bir ülkede rejim, üretim sistemi ve hâkim ideoloji ne olursa olsun yaptırımlar ve yaşamın olağan akışı insanı önceleyen bir anlayışa dayanmalıdır. İnsan, tüm ideolojilerin üzerinde doğaya ve insana karşı saygısını korumalı ve bunları üretimlerine ve ilişkilerine yansıtmalıdır. Aksi halde farklı ideolojilerin savaşımı ve farklı üretim sistemleri içinde insanın insanı sömürmesinin önüne geçilemeyecektir. Böylesi bir durumda da insan trajedilerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Eserin sonunda sefalet içinde açlıkla savaşan ilk kuşak *Artamanovlar*'ın ödediği bedel üzerinden verilmek istenen mesaj da bununla ilgilidir.

Kaynakça

- Armaoğlu, F. (1999). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınları
- Dinç, B. D. (2023). Maksim Gorki'in Ana ve Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi. Özel Sayı:1.
- Fırıncioğulları, S. (2024). Olağanüstülüklerin Yazarı: Maksim Gorki. Temrin Dergisi. 139. Sayı – Eylül Ekim-.
- Gerschenkron, A. (1962). Economic Backwardness in Historical Perspective, Harvard University Press, Cambridge
- Gorki, M. (2022). Ana. Roman Dizisi. İstanbul: Yar Yayınları.
- Gorki, M. (1977). Artamonovlar. Çeviri: Şemsa İlkin. İstanbul: Oda Yayınları.
- Gökdeniz, K. (2016). Ekim Devrimi'nden Federasyona Rusya'da Rejim Yapılanması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 57
- Gürsoy, Y. (2019). Maksim Gorki'nin Artamanovlar Örneğiyle Bir Tür Olarak Aile Romanı. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 20.
- Koç, E. (2017). Temel Göstergeler Işığında Sanayileşme ve Türkiye. ISBN: 978-9944- 0426-0-4. Samsun: Türk Ocağı Samsun Şubesi Yayınları.
- Koç, E. Şenel, M. C. Kaya, K. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Sanayileşme I –Strateji ve Temel Sanayileşme Sorunları, Mühendis ve Makine Dergisi. Sayı: 690, Cilt: 59.
- Kurat, A. N. (1987). Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Parer, Ö. M, Öztürk, E. (2021). Bir Sosyalist Realistin Doğuşu: Maksim Gorki Romantizmi, Tobider International Journal Of Science, Cilt: 2, Sayı:5
- www.wikipedia.org. Maksim Gorki. Son erişim: 4.10.2024.